

ISPISATI ŠUTNJU, OŽIVJETI MRTVE I SPRIJEČITI ZABORAV

P olazeći od pretpostavke kako je smisao proučavanja književnosti približiti nam ličnost pisca, a tek potom i njegovo djelo, književnik i književni kritičar Vladimir Jurčić napisao je tridesetih godina prošlog stoljeća ovu raspravu koja je usredotočena prvenstveno na analizu života i smrti poznatih hrvatskih pisaca i umjetnika. Radi se o prilično opsežnom istraživanju provedenom na temelju prikupljenih dokumenata i biografskog materijala, ali i proučavanjem korespondencije, kao i nekrologa iz vremena od 40-ih godina 19. stoljeća do 30-ih godina 20. stoljeća. Izbor predmetne građe na neki način potvrđuje Jurčićevu ishodišnu poziciju, makar se ovdje zapravo i ne radi toliko o proučavanju književnosti, koliko o svojevrsnom književno-sociološkom radu čiji je cilj ukazati na teško egzistencijalno stanje naših pisaca i ondašnje probleme tzv. književnog života.

Vrijednost je Jurčićevog djela u tome što na jednom mjestu okuplja sudbine ugroženih hrvatskih književnika, i to u razdoblju od ilirskog preporoda pa sve do tzv. međuraća, interpretirajući ih na pro-

vokativan način i smještajući ih u kontekst bijednog stanja kulture. Iščitavajući hrvatsku književnost u tih devedesetak godina kao polje prepuno vapaja i skršenih boraca, Jurčić odlučno prokazuje licemjerne i himbene prakse šutnje i prešućivanja koje obavijaju mukotrpne živote i nedostojna umiranja vodećih imena hrvatske literature. Glad, siromaštvo i bolest pogađaju i pripadnike širih umjetničkih krugova ispostavljajući se kao udes umjetnika u našoj, uostalom kao i u svakoj drugoj nekulturnoj sredini. Zaostala publika i nesolidni knjižari koji preferiraju stranu naspram domaće knjige predstavljaju okvir književne i kulturne situacije u kojoj primjerice djeluju i žive Stanko Vraz, Luka Botić, Janko Polić Kamov ili Antun Gustav Matoš. Autorska sudbina spomenutih ili ma kojeg drugog iz plejade kod Jurčića navedenih imena, što ih sve skupa povezuje prerano napuštanje svijeta, stane u sljedeću misao: »Treba da žrtvuju slobodno vrijeme da uzmognu što god napisati, a kad hoće štampati, nastaju neprilike. Zadužuju se, naturavaju knjigu, nadoplaćuju.« Mnogi od njih tako bijahu primorani funkcionirati istodobno kao autori, korektori, prodavači, nakladnici i činovnici. Time je, dakaiko, izrečen samo dio problema s kojima su književnici bili suočeni. Ako su ih odlikovali sposobnost i nadarenost, pratila ih je također bolna svijest o tome koliko je to malo bilo na cijeni u vremenu i kulturi kojoj pripadahu.

Stvari se gorkom ironijom donekle mijenjaju tek na odru, jer kao po nekom pravilu »tragedija se hrvatskog umjetnika završava neobično svečano i sla-

vno, podignućem spomenika, štampanjem njegove slike, svečanim predstavama i izdavanjem umjetnikovih djela po mogućnosti u što ljepšem izdanju«. Za života se poneki prepuštaju tegobnom lutanju svijetom, u težnji za stjecanjem naobrazbe i proširivanjem horizonata, dok drugi ostaju doma, grcajući u neimaštini i boli, no ne pristajući pisati po tuđem diktatu i zagušivati slobodu svojih misli. Žurnalistika i politika i tada su, sasvim izvjesno, bile ispred književnosti, a kada je tako – mediokriteti harače i kolo vode. Jurčić se negativno izražava o pojedinim imenima koja su u nas pretežito slavljena i hvaljena, kao što su to recimo Josip Juraj Strossmayer i Ljudevit Gaj. Ravnajući se pronađenim svjedočanstvima, on ih oslikava kao bešćutne i hladne pokrovitelje književnosti i umjetnosti.

Participirajući u istom kulturnom miljeu te ovisići o sličnim tipovima mecenatstva, ili bolje rečeno milostinje, i Vjekoslav Karas i Vatroslav Lisinski, kao slikar odnosno skladatelj, trpili su jednake nevolje kao kolege im književnici. Bez razumijevanja i odmora, bez sredstava i zanosa – stvaraj, ako možeš.

Draž je ovog Jurčićevog teksta, osim što pruža solidne pretpostavke i obilje informacija za pronicanje u vjerodostojnost svakovrsnih interpretacija koje su se nataložile na kulturnu i književnu klimu obrađenog povijesnog razdoblja, svakako i u tome što potiče povlačenje paralela između stanja knjige prije sedamdeset i više godina i danas. Možebitne usporedbe nipošto se ne smiju vezivati isključivo za opise života i umiranja književnika i umjetnika,

premda su to dijelovi teksta koje Jurčić izvlači u prvi plan, oblikujući ih gotovo u literarnom zanosu. Ono što se, naime, krije iza toga jest teza o knjizi za koju u hrvatskoj sredini nema ni smisla ni interesa ni potrebe, teza koja se i ovakva, bez preinaka, može itekako dobro uklopiti u naše vrijeme i u današnju kulturnu situaciju. Upravo kao što nama njezinu utemeljenost nije teško argumentirati, tako i Jurčiću valja priznati pronicavost nekih rečenica koje gotovo proročki prepoznaju vječnu, te utoliko uvijek ponovljivu, bijedu kulturnih prilika.

Smisao tih i takvih rečenica čitatelj bi mogao dopuniti suvremenim kontekstom, imajući u vidu prije svega kapitalističke zakonitosti, tržišne mehanizme te sveprisutnost medija koji daju nove i drukčije obrise dobu u kojem se nalazimo u odnosu na ono kad je ova rasprava napisana. Premda se Jurčić počesto služi terminom »literatura« kao sinonimom za »književnost«, možda bi upravo uspostavljanje distinkcije između ova dva pojma pomoglo dijagnosticirati današnji apsurd da u poplavi svakojake literature najviše trpi književnost čiji je status na tržištu značajno unižen. Kroz suočavanje s diskrepancijom između komercijalnih i nekomercijalnih knjiga, književnika i publicista, malih i velikih nakladničkih kuća, časopisa i pamfleta dolazi se do spoznaje o knjizi kao brizi, književniku kao siromahu, nakladništvu kao životarenju i časopisi-ma kao izumirućoj vrsti.

Naše sadašnje kulturne okolnosti postat će vjerojatno objektom istraživanja neke naknadne pameti čija će pozicija biti ponešto lagodnija, jer neće imati

temelja ni potrebe prekapati po mrtvim tijelima hrvatskih književnika i umjetnika, nego će morati ovladati beskonačno rastućim tijelom tekstova. No, izgledno je da ni taj zadatak discipliniranja pisma i glasova neće biti nimalo jednostavan, jer koliko god su podaci već i danas pristupačniji i dostupniji, toliko je među njima teže razabrati ikakve kriterije selekcije. Sudeći po tome, u budućnosti bi ukoričenje autorskog književnog teksta doista moglo djelovati kao eksces u odnosu na ples virtualnih zapisa. Može se pretpostaviti kako će takva opća razina problema donekle skrenuti pozornost s naših domaćih (ne)prilika te otežati prepoznavanje i individualiziranje zasluga i odgovornosti, ali tužna će istina o hrvatskom književniku i stvaraocu kao nesretniku i patniku, kako stvari stoje, ipak ostati nepromijenjena.

U Zagrebu, 21. studenoga 2006.

Ozren Biti